

Kulturarv Vikingstad

fortsätter på Internet - <http://kulturarv-vikingstad.com>

Medlemstidning för Vikingstads Hembygdsförening Nr 3 2002

Ordföranden har ordet:

Östergötlands Hembygdsförbunds årsmöte

Lördagen den 11 maj var det så åter dags för årsmötet i Hembygdsförbundet. Vädret visade sig från sin allra bästa sida när Mjölby hembygdsförening stod som värd för arrangemanget.

Mjölby Hembygdsförening som bildades 1935 har i dag ca 450 medlemmar och omfattar Mjölby stad. Totalt finns det 13 hembygdsföreningar i Mjölby kommun. Hembygdsgården som ligger centralt i staden består av hitflyttade hus och inrymmer förutom föreningens samlingar också vandrarhem och turistbyrå.

Föreningens samlingar omfattar ca 8500 föremål som för närvarande registreras i en databas.

Efter presentationen av föreningen visade Bo Jansson diabilder om Mjölbys historia.

Från läns museet hade Marie Hagsten kommit och hon informerade om projektet "Produkt och Bild" som handlar om att tillgängliggöra Mjölbys industrihistoria. Projektet kan följas på Internet på adress <http://tema.liu.kulturarv> varifrån det finns en bra länk.

Efter sedvanliga årsmötesförhandlingar var det så dags för visning av Hembygdsgården med utplacerade guider som informerade om respektive byggnad. Kaffe serverades i det vackra vädret och för de som inte hade så bråttom hem var det konsert med Mjölby musikkår på kvällen.

Nationaldagen

Vi har i år flyttat firandet av Nationaldagen 30 minuter och börjar därför kl 18.30. Talare blir Röda Korsets ordförande Kerstin Arin.

Renoveringen av det rum i västra flygeln som pågått under våren är nu klar och invigning kommer att ske efter nationaldagsfirandet.

Här fortsätter Anna Jonsson från Sörstad att berätta minnen från sin barndom.

Helger (forts från föreg nr)

Mellandagarna var också rofyllda och sköna. Nyårshelgen var inget särskilt ståhej kring. Trettondagen brukade vi gå till kyrkan då ljusen brändes ut vid högmässan som var på kvällen. Marie bebådelsedag firades då som helgdag den 25 mars. Då var det sed att vi åt våfflor.

Vid påskhelgen var det inga särskilda ceremonier. Vi hade en vecka ledigt från skolan som vi tyckte var skönt. Då fick vi också äta så mycket ägg vi ville. Pingsthelgen kunde vi gå ut och plocka så mycket liljekonvaljer att våra blomvaser räckte inte till.

Midsommarhelgen hade vi flyttat upp på vind med våra liggplatser. Då var det fint när vi kom ned på morgonen. Då klädde vi med ekkvistar i rummet var vi kunde sticka in dem. Vid trappan stod två björkar.

Helgerna väntade vi på men en resa vi gjorde varje sommar var nog i alla fall höjdpunkten. Redan gick till Rosenkälla i S:t Lars. Det bestämdes en viss söndag långt i förväg då vi skulle hälsa på mors syster och svåger som bodde där. Vi hade som vid julottan våra kläder lagda i var sin hög då vi vakna. Mor och far mjölkade då sina kor i storskogen. Det var bara gris och höns de skulle sköta om sedan.

Då de var färdiga var vi färdiga för utfärden. Far hade ingen häst men vi gick till Nyborg där han fick låna häst och vagn med ett säte fram och två på sidorna bak. Nyborg (ett litet egnahem) låg vid vägen mellan Röby och Rakered. Vi hade nog en halvtimmes väg att gå genom skogen för att komma dit. Så fick vi sätta oss i vagnen och den blev utnyttjad till sista plats.

Skolan

Vi torparebarn fick gå till Gismestad skola. De som bodde i herrgården gick till kyrkoskolan. Gismestad skola var en vacker byggnad och låg vackert i skogskanten. Jag började skolan 1921. Då var Ingrid Andersson lärarinna där för första och andra klass. Martin Åhlström var lärare för de sista fyra klasserna. Vi fick också gå sex veckor på vintern det år vi slutade skolan och året därpå (Fortsättningsskolan).

Vi hade besvärlig skolväg. Bara skogsväg förbi Hultet och sedan var det en hage med så sank mark att vi fick gå omvägar för att ej bli dyblöta om fötterna. Då det var som värst vått fick vi ha skor och galoscher och vi kände oss då fina när vi kom till skolan.

Vi var ju många barn från torpen i sällskap till skolan. Min bror Sven som var vänsterhänt tyckte inte om skolan första tiden. Lärarinnan trälade med

honom för att han skulle skriva med höger hand. Han ville inte gå till skolan. Då fick vi turas om två och två och bära honom halva skolvägen. Där var ett stort dike med ganska mycket vatten i. Det var bara ett bräde att gå över. Sven var rädd för det diket och när vi kom över det traskade han efter oss. Han lärde sig skriva med höger hand och allt gick bra med skolan.

Då han gick första klass halkade han på brädet över diket och hamnade i det iskalla vattnet. Vi fick hjälpa upp honom och han fick springa hem. Då han kom hem var kläderna frusna på honom. Han blev mycket sjuk efter den olyckan.

Fröken Andersson bodde med sin mamma i ett rum och kök på nedre botten i skolan. Åhlströms bodde på andra våningen och hade lite större lägenhet. I småskolan gick allt lugnt tillväga och vi lärde oss läsa och skriva.

Då vi kom till skolan fick vi hänga våra kläder i tamburen och där fick vi också sitta och äta vår matsäckssmörgås på bänkarna och med kläderna bakom som ryggstöd.

I ett hörn av tamburen satt på väggen en kopparbehållare som vi skulle dricka vatten ur. En skopa, minst sagt oaptitlig, hängde på sidan av vattenbehållaren och den skulle vi alla dricka ur. Vi var nog inte vana vid finesser men vattendrickandet i skolan reagerade vi mot.

I skolsalen var en kamin som fick värma upp salen. Framför kaminen stod en plåtskärm men den som hade sin skolbänk intill hade det nog ganska varmt.

Vi var fyra klasser som läste i samma sal. Det hände ibland att det knackade på dörren till skolsalen. Då stod någon av Friherrinnan Lagerfelts anhöriga där och ville höra på oss.

En dag när vi gick hem från skolan och närma oss Hultet fick vi se Allan Andersén, som kommit hem från sjön, uppklätrad i ett stort träd och hade fäst en antenn i trädet och till en trädribba som han hade fäst på taket till stugan. En antenn gick också ned till fönstret och in i rummet. Det var kanske den första radion som monterades upp i Vikingstad.

Året var 1924 eller 1925. I den låga stugan stod en kristallmottagare och i en hörlur man satte på huvudet hördes ljud mer eller mindre förståeliga. Jag minns då Mia och jag fick gå dit en kväll för att höra på radio. Lurarna gick att dela på och då fick man sitta och hålla luren för örat.

Det var nog vanligt att grannarna ville komma dit och höra radio. Ja sedan fick vi gå hem genom den mörka storskogen till Ången och tänk vi hade hört radio.

En sorglig händelse inträffade under min skoltid. Då Lisa gick i fortsättningsskolan kom hon hem en dag och berättade att Fru Åhlström hade ropat Martin, Martin kom. Han rusade upp i lägenheten och fann att hans lilla flicka hade skållat sig.

Hon hade räckt upp till bordet och en tillbringare med avkokt kaffesump. Hon fick den heta vätskan över sig. Efter några dagar dog lilla Maja-Stina 15 månader gammal.

På begravningen fick vi skolbarn sjunga på skolgården där den lilla vita kistan stod på två pallar. Sedan åkte de sörjande i hästdroskan till kyrkan. Då tyckte vi mycket synd om vår lärare. Han lyfte kistan och satte ned den framför sätet där han och hans fru sedan satte sig. Det var i julmånaden 1923 eller 1924. De hade också en nästan nyfödd son som fick heta Karl-Johan.

Lekar

Det var aldrig tal om att köpa dyra leksaker. En liten boll fick vi köpa oss ibland. Hopprep fick vi göra av en gammal sliten hässjelina. Vi slog en knut i var ända av repet och det gick bra att hoppa rep. Vi gjorde oss lekstugor i en bergskreva eller i en buske. Det var brädbitar till bord och sönderslagna kaffekoppar och bleckburkar att ha som husgeråd. Mellan ett par stenar elda vi och sedan koka vi "nässelkål" och "kaffe" av frön från hundkex i bleckburkar.

Ibland hade vi en ladugård. Av pinnar markerade vi kobås och kalvkättar. Kottar var djur. Tallkottar var får och de minsta var lamm. Stora grankottar var kor.

Axel gjorde kägelspel av trädgrenar och det tyckte vi var mycket roligt att spela. Jag minns att det var kung, knekt och löss som vi skulle slå ned med ett träklot.

På vintern åkte vid skridsko på ett kärr i storskogen. Ibland fick vi nöja oss med en skridsko om vi inte hade så många att de räckte till ett par åt var och en. En kälke snickra far ihop och den åkte vi ofta många på. Sparkstötting fick Sven till julklapp 1925 och det var nog den dyraste leksak jag kan minnas att far köpte. Vi lekte nog lika bra med de leksaker som ingenting. Vi hade roligt.

Någon veckopeng fick vi aldrig. Om vi någon gång fick en 25-öring för att vi kanske hade hjälpt någon var vi glada. Vi hade en liten inkomst då vi fick gå till Sörstad med kalvhjärnan. Då far slaktade kalvar ville Patron Nelzén ha hjärnan som han räknad som en stor läckerhet. Hur den anrättades vet jag inte. Då fick vi alltid 50 öre och några småkakor. Vi höll väl reda på vems tur det var att gå med hjärnan. Då kände vi oss rika när vi gick hem.

På sommaren när skolan var slut fick vi sköta rotfruktsland på herrgården. Vi gallra och hacka ett tunnland för 40 kr. Det var så varmt mitt på dagen så vi kunde inte arbeta då utan vi fick arbeta morgon och kväll.

Ett år var det så hårt i jorden så vi band trasor om knäna för att ej bli skinnflådda. När vi fick ut pengarna för arbetet köpte vi oss kläder till hösten.

Till kyrkan gick vi inte så ofta då jag var i förskoleåldern. Då var Henning Dahlberg kyrkoherde i Vikingstad. Han hade läst till läkare i ungdomen men blev sedan präst. När barn blev sjuka gick föräldrarna och visade upp barnet för prästen och fick råd hur barnet skulle skötas.

Under tiden Lisa "gick och läste" kom kyrkoherde Augustinius i Nykil att sköta kyrkoherdetjänsten som vikarie. Lisa konfirmerades 1923. Han skötte tjänsten ett par år och då började folk att gå till kyrkan lite mera.

1924 kom Johan Erre som präst. Det blev Mia och jag som hade förmån att ha honom till konfirmationspräst. Det var en präst i ordets verkliga mening. Pastor Erre bestämde en viss plats på vägarna till kyrkan.

Då Ringkarlarna såg begravningsföljet där fick de börja ringa. Man hörde aldrig någon klaga på Pastor Erre. Vi som hade honom som läspräst känner oss tacksamma mot honom många gånger i livet. Han kunde pränta in ord i oss som dyker upp i svåra tider. Pastor Erre och hans maka (Gerda) hade en son som inte utvecklades som andra barn. Han var som ett spädbarn och fick skötas så.

I kyrkan var David Sixt vaktmästare. Sång och musik leddes av Kantor Holm. Han var också lärare vid kyrkskolan.

Ringare och orgeltrampare var om jag inte minns fel två bröder "Johan i Toppen" och "Kalle i Grindstugan".

I första bänken i kyrkan satt alltid Friherrinnan Lagerfelt från Gismestad. Hon kom till kyrkan varje söndag i hästdroska. På den tiden användes kyrkstallet flitigt. Det var inte så vanligt att bönder hade bilar då.

I det sammanhanget kommer jag ihåg då fars bror kom och hälsade på oss. Han var mjölnare och handlare i Danielshammar. Han kom i en bil med signalhorn på sidan och taket gick att rulla ned. Då bilen skulle starta fick de stå och slita med en vev. Alltnog kände vi oss stolta över att ha så fin släkt.

Det var inte så riskfritt att åka efter häst som man kanske tror. En söndagsmorgon då Axel vaknade talade han om att Andersson i Bo hade kört i Linköping på lördagen. Hästen hade blivit skrämmd och satte av i sken på Nygatan.

Fru Andersson slog i gatan så att hon dog. Mor grät då han berättade det och vi tyckte alla det var sorgligt. Andersson hade en son (Sven) som då var vuxen och en dotter (Lisen) som var 10-12 år. Hon hade gått på vägen och väntat på föräldrarna. Grannarna visste vad som hänt men ingen kunde tala om det för henne. Hemma låg hennes mormor dödssjuk. Den gamla dog och Mor och dotter jordfästes samtidigt i Vikingstad kyrka.

Originella människor

Från köksfönstret i Ängen kunde vi ibland se en liten gumma med en knippa (Pil) videgrenar på ryggen. Det var "Strigumman" som hade hämtat material till sina korgar. Hon bodde i närheten av Bo.

Om man gick vägen från Gunnarp till Bo såg man hennes stuga till vänster i skogsbrynet. Hon gjorde så vackra och välgjorda korgar i många olika modeller. Vad hon hette vet jag inte för det var ingen som sade annat än "Strigumman". I dag skulle hon säkert ha fått bra betalt för sitt arbete.

Så minns jag "Albert i Skära". En liten krokig gubbe som i ur och skur stod på skolgården i Gismestad och sågade och högg ved. Det han fick för det arbetet var väl vad han hade att leva av. Han bodde i en stuga som låg vid Gunnarp.

På vägen från Rakered till Slaka låg i närheten av sockengränsen en stuga som hette Vägstorp. Där bodde en snickare som hette Andersson. Han tillverkade laggkärl. Bykkar, tvättbaljor och byttor att salta fläsk i. Han var nog mycket skicklig i sitt yrke. Han var gift och hade en son (Konrad). Snickaren och hans fru skiljdes och hon bodde sedan ensam i Dubbeltorpet. Det var stugan som låg närmast Vägstorp åt Vikingstad till. Dubbeltorpet var två stugor ihopbyggda så i dag skulle det väl ha kallats radhus.

Mor skickade oss barn till gumman med mjölk och en limpa. Gumman var så böjd i sin rygg så hon fick gå med en pall framför sig att hålla händerna på.

Deras son Konrad bodde i en stuga en liten bit in i skogen från Dubbeltorpet. Där levde han väl nästan på svältgränsen. Ingen vågade gå till honom med mat för alla var nog lite rädda för honom. Omkring 1924 fick han för sig att han skulle vara kvinna.

Hans hår fick växa så att det hängde ner på axlarna. Han klädde sig i kjol och endast damkläder dugde åt honom. Ibland då vi gick från skolan mötte vi honom i storskogen.

Jag minns en gång då han gömde sig bakom en gran då vi gick förbi. Sedan sprang han förbi oss och gömde sig på nytt men jag kan inte minnas att vi var särskilt rädda. Han gick till Eklund och handla sig lite mat så han fick väl lite pengar av socknen att leva av. På sommarkvällarna kunde vi ibland höra Konrad sjunga ända till Ängen. Du rusade alla barn genom skogen för att höra på honom. Precis fram till stugan vågade vi oss men vi gick så nära att vi kunde se honom. Han satt då utanför stugan och sjöng i en stor tratt från en grammofon. På så sätt hördes sången så långt. Var han fick sina damkläder från vet jag inte.

En gång i veckan på vintern kom "Ögnelod" med en kärra eller kälke och sålde färsk sill och strömming. Han var en liten gubbe som påstods ha en bädd på vinden i mejeriet i Bankeberg. Han skulle vara av adlig släkt. Om namnet "Ögnelod" var rätt namn eller öknamn vet jag inte. Färsk sill kostade då 40-45 öre kilot.

En gång då han kom till Ängen sade han till mor. "Jag träffa Gustav (far) och han tyckte sillen var så fin så han tyckte ni skulle köpa två kilo." Far klagade aldrig på någon mat men den veckan tyckte han att det blev för mycket färsk sill. Han hade nämligen aldrig träffat Ögnelod den dagen. Det fanns tydligen affärssinne även på 1920-talet.

Vid två tillfällen då vi var barn kallade mor och far på en fotograf för att vi skulle få ett familjefoto. I en stuga som kallades Utjorden inte så långt från kyrkan bodde "Knäppen". Hans rätta namn vet jag inte. Han hade träben. På sin cykel hade han monterat fast en ansjovisburk på trampan att sätta träbenet i. Hur han kunde trampa cykeln med ett ben vet jag inte.

Vi fick placera oss i en grupp framför stugan och han satte upp sin kamera på ett stativ och sedan kröp han in under ett svart skyнке och knäppte oss. Det är roligt att titta på de korten.

Sjukdomar

Att vara sjuk var inte lätt på den tiden. Ingen hade väl råd att söka läkare utan fick försöka bota sina sjukdomar själva. I vår familj hade vi nog förmån att ha ganska god hälsa alla utom Mia, som var mycket klen. Då Greta var två år bröt hon ett ben under lek. Far fick då åka med henne till Lasarettet. Hon fick benet gipsat och fick sedan följa med hem. Då hon skulle gå på återbesök till läkaren fick far låna häst och vagn vid Sörstad. På en bädd av hö i vagnen och insvept i en filt fick Greta ligga. De resorna fick han göra på söndagar för vardagarna måste han ju arbeta. (Sjukvård omkring 1910.)

Mia var de tvingade att åka till läkare med då och då. Mor berättade att läkaren var så smittorädd så han skrek "Kom inte nära det smittar".

Jag sov i samma säng som Ma blev aldrig smittad. Då vi blev förkylda och hade feber kokades vatten som blandades med riven ingefära och honung och kanske ett par droppar terpentin. Så fick vi en sockerbit i mun och uppmaning att dricka det så varmt som möjligt. Det var säkert till nytta för man fick svettas ut ordentligt efteråt. Ja så fick man klara sig fram med getingstick och ofta trampa vi på bräder då vi gick barfota som kanske var en rostig spik i. Om någon skulle fråga vad man hade för barnsjukdomar så har man ingen aning om det. Vaccinationen var väl obligatorisk då som nu. Någon läkarundersökning förekom aldrig i skolan.

Vi fick ibland klä av oss om fötterna och visa för läraren om vi var rena. Han tittade då också om vi hade löss i håret.

Någon tandvård var det aldrig tal om och jag tror inte det var många som använde tandborste, Det räknades som lyx. Far brukade säga. "Har man huvudvärk ska man äta bort det och har man magvärk ska man svälta bort det."

Ja vi klarade oss nog ganska bra och jag var aldrig hos någon läkare när jag var barn.

Då barnen föddes var det aldrig tal om att åka till B.B. Det har berättats för mig att när mor blev sjuk och skulle föda barn skickade hon de äldre barnen till ladugården och de fick stränga order att stanna där till någon kom och hämta dem. Då visste hon att de inte behövde frysa.

Det talas nu på 1970-talet mycket om hur viktigt det är att småbarn får vara ute i friska luften varje dag. Om jag tänker på oss som råkade födas omkring 1910 vilken skillnad. Vi som föddes på hösten fick ligga med hoplindade ben och inne i stugan till våren innan vi kom ut i luften och vi överlevde också det. Det var mycket noga att benen lindades ihop för att de skulle bli raka och fina.

Nu 1970 kan man undra hur dessa människor kunde klara sig ekonomiskt. Som i vårt hem. Vi växte upp sju barn utan barnbidrag, bostadsbidrag och skolmåltider.

Fordringarna var inte så stora som nu men vi behövde aldrig lägga oss hungriga och behövde inte känna oss sämre klädda än andra barn.

Jag tror vi har haft nytta av att vi inte blev bortskämda som barn. Jag tycker inte man behöver en massa statussymboler.

När far var nittio år sade han ofta. "Det var den lyckligaste tiden i mitt liv när barna var små och jag slet och arbetade.

29 aug 1971

Anna

Vi tackar Anna postumt för hennes berättelse om sin barndoms Sörstad.

Medlemsavgiften

I skrivande stund har kassören meddelat mig att det är ett antal medlemsavgifter som ännu ej influtit. Vi hoppas och tror att detta beror på glömska och att de som är berörda fortfarande vill stödja hembygdsföreningen med sitt

medlemskap. Medlem som inte betalat före halvårsskiftet stryks som medlem och kommer fortsättningsvis inte att erhålla "Kulturarv Vikingstad" i postlådan.

Kulturarv Vikingstad

"Kulturarv Vikingstad" på Internet har ny adress. Se sidhuvudet på första sidan. Härifrån når Ni också medlemssidorna som också har ny adress.

Kent